

Lietuvos Respublikos šimtmečio dienos ir darbai mūsų akiratį užvertė rimtais ir nerimtais dalykais. Tai tikra mokyklinių faktų, menkaverčių interpretacijų, patriotinių vaizdinių, propagandinių klišių ir viešųjų ryšių komiksų sangrūda, verčianti pamąstyti apie tai, jog net geriausių vaistų pavartojus per daug galima prarasti gyvastį. Tokiai nuotaikai vyraujant akademinis atsakas ir dalyvavimas jubiliejiname veiksme rimtai ap sunksta, ypač supratęs, jog humanistikos ir socialinių mokslų pareiga – tai analitinės gelmės siekis vietoj vaikiškų atradimų džiugesio ir internetinio realybės žaidimo valstybės simboliais.

69-ojo tomo pradžią atveria žymaus vokiečių istoriko, garbaus lituanisto Joachimo Tauberio straipsnis, parašytas dar prieš Lietuvos šimtmetį ir perskaitytas kaip įvadinė paskaita Lietuvos nacionalinio istorijos mokslo komiteto kongrese praėjusių metų rugsėjo mėnesį Kaune, Vytauto Didžiojo universitete. Nors kiti pirmosios tomo dalies straipsniai jubiliejinių svarstybų nepalaiko, tačiau mėstančiam skaitytojui tie, tarsi atsitiktinai sugulę, Gintauto Mažeikio, Lino Jokubaičio, Tomo Bacio ir Halinos Beresnevičiūtės-Nosálovos rašiniai kuria prasmingą minčių ir istorijos faktų mozaiką.

Monografinė tomo dalis pavadinta *Neornamentuotos kalbos generacijos kodai*, o jos santykį su pirmąja geriausiai apibūdintu žodis *atsitiktinumas*. Ji sukomponuota iš tekstų, kurie buvo išprovokuoti Vytauto Didžiojo universiteto Lietuvių išeivijos institute vykusios konferencijos, skirtos poetui ir intelektualinės išeivijos srovės po Antrojo pasaulinio karo herojui Algimantui Mackui. Kokių tik metaforų nėra prigalvota tragiško likimo lietuvių karo pabėgėliams apibūdinti. Tačiau šio *Darbu ir dienų* tomo minties audiniui svarbiausia, jog visa tai siejasi su nepriklausomos Lietuvos Respublikos žūtimi sovietų invazijos ir masinių represijų sukuriuose. *Neornamentuotos kalbos* arba *nužemintųjų generacija* tapo istorijos pasmerktais liudininkais, suvokusiais savo lemtį taip pat skausmingai, kaip ir okupuotame krašte

likusieji broliai ir sesės, bet, skirtingai nuo jų, galėjusiais ir privalėjusiais atvirai išreikšti tuos patyrimus.

Tai, kas poetinės kalbos priemonėmis buvo pasakyta, ir tai, kas intelektualinėje plotmėje buvo brandinta, šiandien yra lyg koks auksinis lietuvių minties ir žodžio aruodas, be kurio mūsų posovietinė pokolonialinė sąmonė būtų daug kartų skurdesnė, o ir gebėjimas gražinti žodžiams tikrąsias, jiems priklausančias reikšmes būtų labai susilpnėjęs. Nuoširdus, autentiškas, poetiškas jautrumas sovietų okupacijos sąlygomis išugdė ezopinės kalbos įgūdžius, o kruopštaus mąstymo vaisiai buvo ir tebėra uždengiami sudėtingais beribių insinuacijų audeklais. Gerai, kad neleidžiama lietuvių egzilio jausmui ir minčiai išsitrinti iš šiandienės lietuvių atminties.

Literatūros ir poetikos ekspertų straipsniai, sudėlioti monografinėje dalyje, yra papildyti intelektualinės istorijos tekstu, priklausančiu Žygimanto Menčenkovo plunksnai. Autorius nagrinėja neseniai mus palikusio rašytojo, branduolinės fizikos profesoriaus Kazio Almeno literatūrinės pastangas pažinti ir išsivijos skaitytojui papasakoti sovietinės Lietuvos žmogaus tikrovę. Dar daugiau, rašytojas buvo tas retas paukštis lietuvių kūrybos padangėje, kuris ir grįžęs į Lietuvą nenustojė aiškintis *homo sovieticus* sąmonės ir elgesio pavyzdžių. Kurdamas savito kritinio realizmo detektyvinius romanus, jis darė viską, kad neleistų pasimiršti tokiems neseniems traumuojančio vėlyvojo sovietmečio paveikslams. Rašytojo Almeno intenciją nuolat primindavo tai, ką yra pasakęs Umberto Eco: *Mums tik atrodo, kad mes suprantame posovietinį žmogų...*

Deja, nebe pirmą kartą paleidžiame iš rankų akademinio žurnalo tomą be recenzijų. Ši redakcinė dejonė tapo chroniška, bet nuo to lengviau nepasidaro. Gal ateityje kas nors iš būsimų vyriausiųjų redaktorių inicijuos kokį nors seminarą ar paskirs netgi monografinę dalį šio kultūros reiškinių analizei. Recenzijos likimas yra ne itin balta pirštinė, mesta lietuvių akademinėi humanistikai po kojų. O dabar tenka linkėti garbiam skaitytojui bent tai turėti omenyje ir viltis, jog spontaniškai kils noras dalytis skaitomų tekstų sukeltomis įžvalgomis erdvėje, išsiveržusioje iš *veidaknygės* užkaborių ar uždarų bendruomenių gandų.

Egidijus Aleksandravičius

Žurnalo *Darbai ir dienos* vyriausiasis redaktorius